

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КУПРІЄНКО ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ
ТИЧИНА ДМИТРО МИХАЙЛОВИЧ

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ
КРЕДИТНИХ СПЛОК В УКРАЇНІ**

Монографія

**Київ
2021**

УДК 343.851
К82

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національної академії внутрішніх справ
25 травня 2021 року (протокол № 11)*

Рецензенти

Джужа О. М. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ;

Нікітін Ю. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України

Купрієнко В.М., Тичина Д.М.

Запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні [Текст] : монографія / В. М. Купрієнко, Д. М. Тичина. Київ : 7БЦ, 2021. – 140 с.

ISBN 978-617-549-028-0

Монографію присвячено комплексному дослідженню кримінально-правових та кримінологічних проблем запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок в Україні. Визначено теоретико-методологічні засади дослідження питання щодо поняття надання фінансових послуг та правовий статус кредитних спілок, як суб'єкта фінансових повноважень. З'ясовано генезис законодавства щодо запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок в Україні. Виокремлені основні групи злочинів, що вчиняються у сфері діяльності кредитних спілок. Охарактеризовано структуру та динаміку таких злочинів. Розкрито зміст детермінант, що сприяють криміналізації цієї сфери суспільних відносин. Запропоновано концептуальне бачення шляхів реалізації кримінологічних заходів захисту порядку надання фінансових послуг кредитними спілками, а також заходів запобігання на спеціально-кримінологічному рівні. Запропоновано напрями взаємодії суб'єктів запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок.

Для студентів і курсантів, ад'юнктів й аспірантів, викладачів і науковців юридичних закладів вищої освіти й наукових установ, правоохоронців-практиків, а також тих, хто не байдужий до проблем злочинності в Україні.

УДК 343.851

ISBN 978-617-549-028-0

© Національна академія внутрішніх справ, 2021

© Купрієнко В. М., Тичина Д. М., 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ	7
1.1. Генезис законодавства щодо запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок в Україні	7
1.2. Надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження.....	24
1.3. Зарубіжний досвід запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок	37
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ.....	52
2.1. Стан і тенденції злочинів у сфері діяльності кредитних спілок	52
2.2. Детермінанти, що впливають на злочини у сфері діяльності кредитних спілок	62
2.3. Характеристика осіб, які вчиняють злочини та потерпілих у сфері діяльності кредитних спілок	72
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ.....	82
3.1. Кримінологічні заходи захисту порядку надання фінансових послуг кредитними спілками.....	82
3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері діяльності кредитних спілок	89
3.3. Взаємодія правоохоронних та контролюючих органів щодо запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок в Україні	99
ВИСНОВКИ.....	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	109
ДОДАТКИ.....	125

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГСУ	Головне слідче управління
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗМІ	засоби масової інформації
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НБУ	Національний банк України
Нацкомфінпослуг	Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг
НФУ	небанківські фінансові установи
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку

ВСТУП

Відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері (2012 р.), Стратегії національної безпеки України (2020 р.) необхідність ефективного державного регулювання розвитку національної економіки та формування інститутів управління в умовах ринкового середовища зумовлює створення дієвої системи контролю, стратегічна мета якої – забезпечення стабільності економічного зростання країни шляхом запобігання злочинам у сфері надання фінансових послуг та неефективному використанню фінансових ресурсів.

Становлення та розвиток кредитних спілок як самостійних фінансових утворень відбувається в непростий для економіки України час. Нині населення, особливо економічно активна його частина, добре усвідомило, що необхідно шукати різні форми соціального самозахисту, залучаючи при цьому до 9 % заощаджень в країні. У цьому контексті кредитні спілки чи не найбільше відповідають принципам соціально орієнтованої економіки, заснованим на засадах взаємодопомоги. Однак, на ринку фінансових послуг функціонують кредитні спілки, діяльність яких не відповідає ліцензійним вимогам. Так, якщо Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (відповідно до Указу Президента України № 259/2020 повноваження передано до НБУ) за 2014–2018 роки виключила з Державного реєстру фінансових установ 344 кредитні установи, то у 2019 – 108 кредитних спілок (+9 %), з яких 25 за заявою спілки, а 83 за систематичне порушення вимог законодавства у сфері надання фінансових послуг.

З метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів за результатами здійснення інспекційних перевірок та розгляду звернень громадян протягом 2019 року до кредитних спілок застосовано 78 заходів впливу. У той же час, упродовж 2014–2019 рр. у провадженні слідчих Національної поліції та податкової міліції перебувало 107 кримінальних проваджень за фактами шахрайств та службових зловживань, учинених під прикриттям діяльності кредитних спілок (44 – пов'язані зі створенням фінансових пірамід), у яких визнано потерпілими понад 15 тис. громадян, а збитки сягнули 750 млн грн. Кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33,0 %, а закінчених провадженнях кримінальних правопорушень – на 27,0 %. Негативною також є динаміка і щодо викритих угруповань з корумпованими (–66,0 %), міжрегіональними (–50,0 %) і транскордонними (–50,0 %) зв'язками. Це, у свою чергу, впливає на ефективність розслідування таких злочинів, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які порушують права членів кредитної спілки, низьку ефективність заходів запобігання та відшкодування завданої шкоди.

Викликає занепокоєння той факт, що кримінальна ситуація у сфері діяльності кредитних спілок загострюється зацікавленістю суб'єктів вчинення злочинів у збереженні «таємниці» вчиненого діяння протягом тривалого періоду часу, обмеженим колом учасників злочинної діяльності, які не допускають

виявлення та припинення вчиненого діяння, що обумовлює значну частку латентної злочинності у цій сфері (80–90 % злочинів залишаються невиявленими).

Дослідження деяких напрямів запобігання злочинам на ринку фінансових послуг у різний час здійснювалися як на теоретичному, так і практичному рівнях. Підґрунтям вивчення цього питання стали напрацювання П. П. Андрушка, Ю. М. Антоняна, О. М. Бандурки, В. Т. Білоуса, О. Ю. Бусол, Б. В. Волженкіна, І. М. Даньшина, Ю. М. Демідова, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, Г. П. Жаровської, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, К. Є. Ігошева, О. Г. Кальмана, О. Є. Користіна, Н. Ф. Кузнецової, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, В. І. Осадчого, А. В. Савченка, В. І. Шакуна та ін.

Деякі аспекти протиправної діяльності небанківських фінансових установ, розглядали у своїх роботах В. І. Антипов, А. М. Бабенко, А. Ф. Волобуєв, Л. К. Воронова, А. А. Довгополик, А. В. Духневич, О. Є. Картамишева, В. В. Коваленко, В. П. Корж, О. Є. Користін, С. О. Криниця, В. В. Лисенко, Г. А. Матусовський, Є. С. Назимко, В. Л. Ортинський, А. І. Сирота, Л. М. Стрельбицька, В. Ю. Ткачук, С. І. Халимон, О. Ю. Шишута, Н. О. Шмігельська, К. М. Чаплигіна, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.

Сформульовані зазначеними авторами положення мають важливе наукове і практичне значення. Водночас сучасні реалії розвитку злочинності у сфері діяльності небанківських фінансових установ свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформуючись у кредитно-корупційні злочинні організації. Саме тому організація системного запобігання злочинів у сфері діяльності кредитних спілок має стати одним із пріоритетних завдань державної політики й потребує детального вивчення криміногенної природи цього явища, її витоків та особливостей, сфери кредитної діяльності й суб'єктивного складу, наукового обґрунтування пропозицій щодо вирішення теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі запобігання їй в Україні, ужиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення правоохоронної співпраці.

Монографія ґрунтується на результатах багаторічного вивчення положень кримінологічної науки, слідчої та судової практики з урахуванням значного досвіду роботи авторів в правоохоронній сфері. Здійснено спробу найбільш повно використати надбання як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Для отримання більш вагомих результатів обрано комплексний підхід до вивчення проблематики із систематизацією відповідних наукових знань та окресленням перспектив подальших наукових розвідок.

Щиру подяку висловлюємо знаним фахівцям-правникам докторам юридичних наук Джужі Олександрові Миколайовичу, Чернявському Сергію Сергійовичу, Чернею Володимирі Васильовичу та Назимку Єгору Сергійовичу за їх слушні рекомендації, своїм колегам, кафедрам та науковцям Національної академії внутрішніх справ, Донецького державного університету внутрішніх справ за вимогливість і прискіпливість, які сприяли змістовному наповненню праці.